

1952'DEN 2000'E MISIR SİNEMASI

Gizem CENGİZ*

ÖZ

Mısır Sineması tarihinin kırk sekiz yıllık dönemini inceleyen bu çalışmada amaç, ülkenin siyasi dönüşümleri altında sinema sektörünün durumuna ışık tutmaktır. Bu doğrultuda öncelikle Mısır'ın siyasi atmosferi kronolojik şekilde incelenmiş ve bunların ülke sineması üzerindeki etkileri saptanmıştır. Ağırlıklı olarak ülkenin en büyük değişim dönemi olan Nasır rejimi altındaki Mısır ve sineması üzerinde durulmuş, çeşitli kamu kuruluşlarıyla sinemaya verilen destek ve daha sonraki dönemlerin özelleştirme politikalarının sinema üzerindeki etkisine değinilmiştir. Daha sonrasında ise ülke ve dünya sineması açısından önemli yönetmenler ve filmleri tek tek ele alınarak 2000li yıllara kadar Mısır Sineması'nın genel durumu açıklanmıştır. Mısır Sineması'yla ilgili Türkçe kaynak azlığına dayanarak bu çalışmanın, özellikle betimleyici bir çalışma olmasına uğraşılmıştır.

Anahtar Kelimeler:Mısır Sineması, Nasır Rejimi, Chabab Sinema, Arap Sineması, Yusuf Şahin

FROM 1952 TO 2000 EGYPT CINEMA

ABSTRACT

In this study, which examines the forty-eight years of Egyptian cinema, the aim is to shed light on the state of the cinema sector under the political transformations of the country. Firstly, the political atmosphere of the country is examined chronologically and its effects on Egyptian cinema are determined. Then, the study focused on Egypt and its cinema under the Nasser regime, which is the largest period of the change in this country. And effects of the periodic policies on country's cinema has been examined. Afterwards, the important directors and films of the country and for the world cinema were handled one by one and the general situation of Egyptian cinema was explained until the 2000s. Based on the lack of Turkish literature about Egyptian Cinema, this study has been tried to be a descriptive study.

Keywords:Egyptian Cinema, Nasser Regime, Chabab Cinema, Arab Cinema, Youssef Chahine

* Arş.Gör., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo-Televizyon-Sinema Bölümü

GİRİŞ

Bu çalışma Mısır Sineması tarihinin 1952'den 2000 yılına kadar olan gelişimini kapsamaktadır. Bu doğrultuda giriş bölümünde çalışmanın bölümleri tanıtılacak ve Mısır Sineması'nın genel hatlarından bahsedilecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde Mısır tarihinde önemli bir yeri olan 1952 darbesi ve yeni yönetimin getirdiği değişim ile birlikte siyasal hayattaki dönüşümler ve bunun toplumsal ortama yansımaları incelenecektir. İlk bölümde yapılan ülkenin siyasi durumuyla ilgili incelemenin ardından diğer bölümlerde ülke sinemasına ağırlık verilecek, öncelikle sinema endüstrisinin gelişiminin 1952 darbesi ve sonrasında gelen yönetimler altında nasıl evrildiği açıklanacaktır. Son bölümde ise Mısır Sineması'nın 1952'den 2000'e kadar olan dönemdeki, ülke ve dünya sineması açısından önemli bulunan yönetmenleri, filmlerinden örneklerle incelenecektir.

Yönetmen ve film örneklerinin incelenmesinin ardından çalışmanın sonuç bölümünde ise Mısır Sineması'nın, tarihi, yönetmenleri ve filmleriyle birlikte 2000'li yıllara gelişini genel olarak toparlanacak ve çalışma sonlandırılacaktır. Bu çalışma, konuyla ilgili Türkçe literatürün yetersizliği nedeniyle betimleyici olarak hazırlanmıştır. Ayrıca çalışma boyunca ismi geçen filmlerin birçoğunun Türkçe isimlerinin bulunamaması sebebiyle, daha anlaşılır olması açısından filmlerin İngilizce isimleri kullanılmıştır.

Mısır Sineması, gücünü tarih, müzik, edebiyat gibi farklı dallardan alan kendine özgü bir sinema diline sahiptir. Özellikle ülkeye has Mısır lehçesi, Mısır Sineması'nın diğer Arap ülkeleri arasında da yaygınlaşmasını sağlamış, ülke sinemasını bölgede hakim bir konuma yükseltmiştir. Mısır Sineması'nda özellikle 1952 darbesinden sonra realist tutumlar gözlenirse de ülke sineması her dönem sansür baskısının altında ezilmiştir. Her gelen yönetim bir önceki dönemle ilgili eleştiri yapılmasına izin vermiş, kendi otoritesini eleştiren filmlere sansür uygulamıştır. Bu yüzden Mısır Sineması'ndaki sosyal içerikli filmlere bakıldığında, Nasır döneminde yapılan filmlerin Kral Faruk'u eleştirdiği, 1970'den sonra Enver Sedat yönetimi altında yapılan eleştirel filmlerin Nasır dönemini ele aldığı görülür. Tüm toplumsal çalkantılara ve sinema endüstrisinin dönem dönem yaşadığı zorluklara rağmen Mısır Sineması 1990'lara kadar bölgedeki üstünlüğünü sürdürmüş, Yusuf Şahin, Salah Abu-Seif, Tefik Saleh gibi dünya sinemasınca da benimsenmiş yönetmenler çıkarabilmiştir.

1952'DEN SONRA MISIR'DAKİ SİYASİ DURUM

NASIR DÖNEMİ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngilizlerin desteğiyle Mısır bir krallığa dönüştürülmüştür. Mısır halkı uzun süre Kral Faruk'un baskıcı rejimi karşısında ezilmiş, arkasında İngilizlerin olduğu Mısır Kralı ile muhalefet kanadının çekişmesi, Mısır'ı uzun bir dönem siyasal gerginlik atmosferine sokmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise ülkede İslami örgütler yükselişe geçmiş, Mısır'da siyasal açıdan gerginlik bir türlü son bulmamıştır. İngiltere'nin 1952 yılında Mısır'ı tekrar işgale kalkışmasıyla ülkedeki gerilim artmış, birkaç ay sonra ise Mısır ordusu "Hür Subaylar Hareketi" adı altında General Muhammed Necib'in başkanlığında yönetime el koymuştur. Bu hareketin görünüşteki lideri Necib olsa da arka plandaki gerçek lider Cemal Abdülnasır'dır. Zaman içerisinde karşı karşıya gelen Necib ve Abdülnasır'ın iktidar savaşından Abdülnasır başarıyla çıkmış, ülke yönetiminde ve Arap dünyasında önemli bir figür olarak ortaya yükselmiştir. İktidarının ilk yıllarında batı emperyalizmiyle ciddi bir çatışmaya girmemeye dikkat eden Nasır, Süveyş Kanalı'nı millileştirme çalışmaları yüzünden 1956 yılında İngiltere, Fransa ve İsrail ile savaşa girmek zorunda kalmıştır. Bu olayla birlikte Batı'nın Ortadoğu üzerinde hakimiyet kurma isteği karşısında Nasır yüzünü Sovyetler Birliği'ne çevirmiş ve ülkede daha sol bir politika izlemeye başlamıştır. Mısır'ın en büyük gelir kaynağı olan Süveyş Kanalı'nın İngilizlerden alınmasıyla Nasır, Arap dünyasının lideri, ülkesi Mısır ise Arap ülkelerinin ilerici ve lider bir ülkesi haline gelmiştir (Çeçen, 2000: 187-189).

Bu sırada Nasır, sadece Mısır'ın değil tüm Arap dünyasının birliğine ve liderliğine soyunmuştur. (Çeçen, 2000: 193) Bir Arap birliği kurma hayalinde olan Nasır, Arap devriminin ve mücadelesinin temel amaçlarını "sosyalizm, birlik ve özgürlük" olarak belirlemiştir. Bu üç tema, fikir babalığını Nâsır'ın yaptığı "Arap Sosyalizmi"nin temel noktalarını oluşturmuştur (Meriç, 2011). Ancak Nasır'ın umduğu gibi bir Arap birliği hiçbir zaman gerçekleşmemiştir.

Nasır yönetimi altında 1957 yılında bütün yabancı işletmeler millileştirilmiştir. Amerika ve İngiltere'nin Mısır'ı zor durumda bırakan politikaları, ve uzun süren İngiliz sömürgesi olmanın verdiği halktaki anti-emperyalist görüşler ile Nasır yönetimi sosyalist bloğa doğru adım adım kaymıştır. Bundan sonra Nasır rejimi daha radikal politikalarla Mısır'ın kalkınmasını ve bağımsızlığını sağlamaya çalışmıştır. Mısır burjuvazisinin batıya

kaçmasını önlemek için bankaları ve sigorta şirketlerini millileştirmiştir. Daha sonra kendi ekonomisini daha yakından yönetmek için, halkın temel ihtiyaçlarını karşılayan kuruluşlar tek tek devletleştirilmiş, şirket gelirleri sıkıca takip edilerek yurtdışına sermaye kaçıışı engellenmiştir. Nasır yönetimi toprak düzeninde de reforma gitmiş, devlet kooperatifleri kurarak tarımda verimi arttırmayı amaçlamıştır. Daha sonraları her alanda kurulan kooperatifler ülke ekonomisinin yeniden tesis edilmesinde öncü görev üstlenmişlerdir. Nasır, milli devlete ve tam bağımsızlığa öncelik veren bir kalkınma yolu aramıştır. Nasır rejimi bir bütün olarak düşünüldüğünde hem milliyetçi hem de sosyalist unsurların birlikte yer aldığı görülür (Ortaylı, 2011) (Çeçen, 2000: 191-192). Nasır, sanayileşmeyi hızlandırma ve köylüleri topraklandırma gibi atılımların yanında kadın haklarını iyileştiren ve eğitimi yaygınlaştıran önemli adımlar da atmıştır. Bütün bunların yanında Nasır yönetimi kendi kişisel otoritesine odaklanmış ve muhalefeti etkisiz hale getiren baskıcı bir devlet mekanizması yaratmıştır (www.wikipedia.com). İşbaşına gelen genç subaylar kısa zamanda toprak reformuna yönelerek, ülkede kendileri için önemli bir prestij sağlamışlar, ancak sol görünümlü bu genç subaylar, böylesine radikal adımlar atarken, sendikalara ve gerçek anlamda sol görüşlü kuruluşlara karşı oldukça sert bir tutum izlemişler, hatta askeri yönetimin Müslüman Kardeşler örgütüne karşı gösterdiği sert tepkinin benzerini, sendikalar ve sol örgütlere karşı da sürdürmüşlerdir (Çeçen, 2000: 189).

Genel olarak düşünüldüğünde Cemal Abdülnasır ülkenin başında bulunduğu 1956'dan 1970 yılına kadar Mısır'ın hem siyasal hem de kültürel hayatında köklü değişimlere neden olmuş bir liderdir (www.wikipedia.com). Nasır döneminde Mısır, yer yer baskıcı mekanizmalar yaratsa da genel olarak ülkenin diğer Arap ülkeleri arasında sivrilmesini sağlamıştır.

ENVER SEDAT DÖNEMİ

1970 yılında Nasır'ın ölümünden sonra devletin başına geçen Enver Sedat kısa süre içinde devletin politikasını değiştirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda özel sektörü canlandırmış ve SSCB'yle yapılan askeri ve ekonomik işbirliği anlaşmalarını feshederek Mısır'ı ABD'yle yakınlaştırmıştır. Burjuvazinin olabildiğince yükseldiği bu dönemin değeri "Arap sosyalizmi" değil, serbest piyasa ekonomisi olmuştur (Meriç, 2011).

1970'li yıllarda IMF ve Dünya Bankası'nın politikalarıyla yüz yüze gelmiş ve dışa açılmaya başlamış Mısır'da muazzam bir toplumsal dönüşüm de ortaya çıkmıştır. İş bulma ümidiyle köyden kente göç artmış, işsizlik ve yoksulluk en önemli toplumsal problemlerden

biri haline gelmiştir.70'li yılların ikinci yarısında ise üniversitelerin kapasiteleri artarken, yoksullukla mücadele eden ve üniversite sonrasında işsizliğe mahkûm olan öğrencilerin huzursuzluğu, onları İslamcı derneklere itmiştir. Bu yıllarda İslamcı öğrenci dernekleri üniversitelerde önemli bir güce ulaşmıştır. Ülkenin liberal politikalara kayması nedeniyle sosyalizmin de ciddi bir saldırı altında olduğu bu dönemde, çaresiz ve umutsuz gençlerin yönelebileceği bir tek adres İslamcı radikal örgütler olmuştur. En sonunda bu örgütlerden ikisi, *Cihadçı İslami Cemaat* ve *Cihad*, işbirliği yaparak Enver Sedat'ı öldürmüşlerdir (Meriç, 2011).

Enver Sedat'ın ölümü üzerine 1981 yılında yönetime gelen Hüsnü Mübarek döneminde ise ABD'yle ilişkiler iyice sıkılaşıyorak neoliberal politikalar ülkeye iyice hakim olmaya başlamıştır. 90lı yıllardan itibaren ise radikal İslamcı örgütler ülke içinde güç kazanmaya başlamıştır. (Meriç, 2011) Radikal İslamcılarla mücadeleyi diyalog yoluyla sürdürmeyi amaçlayan Mübarek döneminde din, devlet tarafından özellikle kullanılmış, muhalefet kanadı güvenlik güçleriyle sert bir biçimde susturulmaya çalışılmıştır. 90lı yıllarla birlikte başlayan terör ortamında milliyetçilik kavramına sığınan Mısır hükümeti, 2000li yıllarda da milliyetçi söylemlerine devam etmiştir. Bu durumlar göz önüne alındığında denilebilir ki ülke 2000'li yıllara neoliberal politikalar ve radikal İslamcı örgütlerin karmaşası altında girmiştir.

SİNEMA ENDÜSTRİSİNİN GELİŞİMİ

Mısır Sineması'nın endüstrisine bakıldığında film yapımının özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ciddi bir atağa geçtiği görülür. 1939 ve 1945 yılları arasındaki film sayısı 106 iken bu sayı 1946 ve 1952 arasında 346'ya çıkmıştır. Bu dönemin film yapımcıları herhangi bir eğitime sahip olmamış, zamanın en karlı işlerinden biri olarak gördükleri için film sektörüne girmişlerdir. Bu dönemin sinemasının, zamanın kaotik ortamından bir kaçış için kullanıldığı söylenebilir. Gece kulüpleri film stüdyolarına, dansçı ve şarkıcılar aktörlere dönüşmüştür. Eğitimsiz yapımcılar, devlet çalışanları, hatta polis ve askerler bile film yönetmenliğine soyunmuştur. Teknisyenler görüntü yönetmenliği yapmıştır. Bu dönemin bir çok filminde kalite adına pek bir şey söylenemez ancak aradan sıyrılan birkaç yetenek bu dönemde sektörde kendini geliştirmiş ve ellili yılların önemli isimlerinden olmuşlardır (Elnaccash, 1968: 70). Sinemada her zaman bir önceki kuşağın kendinden sonra geleni etkilediği düşünülürse, önceki yıllardaki sinema hareketleri de göz ardı edilmemelidir.

NASIR REJİMİ ALTINDA SİNEMA

1952’de gerçekleşen Hür Subaylar Hareketi’nin darbesi Mısır Sineması üzerinde de oldukça etkili olmuştur. Yeni rejim ilk olarak Edebiyat Ve Sanat Eserlerini Koruma Kurulu’nu hayata geçirmiş, ardından ise 1957 yılında Sinemayı Güçlendirme Organizasyonu’nu kurarak ulusal sinema endüstrisini güçlendirmeyi ve sinema sanatının kalitesini arttırmayı amaçlamıştır (Samak, 1977: 12). Ayrıca yine bu dönemde Kahire Üniversitesi’nde de film çalışmalarına başlanmış, sinema kulüpleri kurulmuştur (Alıcı, 2017/1: 53). 1959 yılında ise “Yüksek Sinema Enstitüsü”nü kurarak, yeni dönem film yapımcılarını ve teknisyenlerini eğiterek, İkinci Dünya Savaşı’ndan beri endüstriyi kontrol eden geleneksel ticari odaklı sinemayı yeniden dizayn etmeyi amaçlamışlardır (Samak, 1977: 12). Ayrıca bu enstitü, sinemacı yetiştirmek için kapılarını bütün Arap yurttaşlarına ücretsiz bir biçimde açmıştır. Bu tutum Nasır rejiminin Sovyetler Birliği ve Arap milliyetçiliğine yönelik politikalarının bir göstergesi olarak anlaşılabilir (Alıcı, 2017/1: 53).

Nasır yönetiminde Mısır Sineması ulusal örgütlenmeler sayesinde ciddi bir destek bulmuştur (Alıcı, 2017/1: 52). Sansür kanunu 1950li yıllarda yeniden düzenlenmiştir. Ancak detaylarda değişiklikler olsa da kanunun özü değişmemiş, dini, genel ahlakı ve politik yapıyı korumaya devam etmiştir (Elnaccash, 1968: 71).

1960lı yıllara gelindiğinde ise Mısır sinema endüstrisinin evrim geçirdiği söylenebilir. Nasır rejiminin devletleştirme politikaları sinema alanında da kendini göstermiştir. 1963 yılında endüstriyi millileştirmek adına sinema kurumlarını kamulaştırmıştır (Samak, 1977: 13). Yine bu yılda “Genel Yapım Ve Dağıtım Örgütü” kurularak film dağıtımını devlet kontrolüne alınmıştır (Alıcı, 2017/1: 54). Sinema alanının kamulaştırılması buradan gelen bir istek doğrultusunda değil, “Arap sosyalizmi” adı verilen bir düzenlemenin hayata geçirilme sürecinde bir adım olarak yapılmıştır. Ancak sinema sektörü kamulaştırılsa da uzun süre özel sektörün konseptleri ve fikirleri endüstride baskın olarak devam etmiştir (Samak, 1977: 13).

1961’deki kuruluşundan beri Mısır Sinema Organizasyonu iki durum arasında bir mücadele yaşamıştır. Bu mücadele, eski yapımcılar ve yönetmenler tarafından temsil edilen, gücünü ticari deneyim ve bağlantılarından alan geleneksel film yapımını, ve sosyo-politik olarak daha bilinçli işler yapan, sanatsal değerler barındıran yeni bir sinema anlayışını benimseyen genç film yapımcıları arasında olmuştur. Elbette dönemin hükümetinin kurmaya çalıştığı yeni düzende destek genç yönetmenlere gelmiştir. Bu yıllardaki sol politikaların etkisiyle Mısır Sinema Organizasyonu, dünyada eşsiz olarak nitelenen “Senaryo Yazarlığı Enstitüsü”nü hayata geçirmiştir. Bu enstitünün görevi, endüstriyi kontrol eden, Hollywood filmlerinden esinlenme ucuz melodramlar yazan eski senaristlere karşı yeni bir senarist kuşağı

oluşturmaktır. Sinema alanında oluşturulan kamu sektörü aynı zamanda film yapımcılarına Fransa ya da Sovyetler Birliği gibi ülkelerde eğitim alma şansı da tanımıştır (Samak, 1977: 13). 60'lı yıllardan itibaren Mısır'da film yapımında büyük bir artış yaşanmış, 1963-70 yılları arasında 160'ın üzerinde film üretilmiştir (Alıcı, 2017/1: 54).

Çeşitli kusurlarına rağmen bu kamu sektörünün ülke sinemasına birçok olumlu katkısı olmuştur. Devlet enstitülerinde eğitim alan yeni yönetmenler değişik türde filmler yapmaya cesaret edebilmiştir. Kahire'de dünyanın her yerinden gelen farklı sinema filmlerini izleyiciyle buluşturan sinema kulüpleri kurulmuştur. Kültür Bakanlığı sinema üzerine aylık bir dergi yayınlamaya başlamış, böylelikle yeni jenerasyon film eleştirmenleri ve yapımcıları bu sanatın yeni konseptlerinin gelişimine ve bunların sosyal ve politik önemine katkıda bulunmuşlardır. 1967'de ise "Ulusal Belgesel Merkezi" kurularak belgesel filmler desteklenmiş, ancak bunlar genellikle rejimin politik amaçlarına hizmet etmişlerdir (Samak, 1977: 13).

Nasır rejimi altında dönemin birçok aydını popülizme ve folklöre yönelmiştir. Ancak Mısır'da 1967 yenilgisi ulusal bir drama yaratmış, aydınlar tarafından çokça sorgulanmış ve eleştirilmiştir (Hennebelle, 1976: 5). 1967 yılında Mısır üzerinde oldukça önemli etkileri olan 6 Gün Savaşları yaşanmıştır. Bu savaş, İsrail ve Araplar arasında, geçmişten gelen husumet ve sınır çatışmaları sebebiyle yaşanmıştır. Mısır, 6 günde büyük bir darbe almıştır. 1967'deki bu savaş ve yenilgi Mısır'ın sosyal, kültürel ve politik hayatını oldukça derinden etkilemiştir. Doğal olarak bu etki Mısır'ın sinemasına da yansımıştır. Rejimin iflası ve ülkenin içinde bulunduğu sosyo-politik durumun ışığında "Yeni Sinema Kolektifi" ortaya çıkmıştır. Bu yeni sinemacılar fikirlerini 1968 yılındaki sinema manifestosuyla açıklamışlardır. Bu manifesto sinemanın önemine ve sosyal ve politik gerçekliklere olan yakınlığına dikkat çekmiş, dünyadaki sinematik deneyimleri anlamının önemini ve bununla birlikte ülke gerçeğinin bu sinematik deneyimleri kullanarak yaratıcı filmler üretebileceğini belirtmiştir. Yeni dönem sinemacılar eskinin star sistemine karşı çıkmışlardır. Kamu sektörünün kuvvetlendirilmesinin halkın yararına olacağını vurgulayıp, en önemlisi de üretilen filmlerin, hala yüzde 70'i okuma yazma bilmeyen halka ulaşabilecek türde olması gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca iyi prodüksiyonun illaki yüksek bütçe demek olmadığını, düşük bütçeyle de iyi filmlere imza atılabileceğine inanmışlardır. Bu kolektif, İtalyan Neo-Realist Sinema, İngiliz Özgür Sineması ve Latin Amerika Sineması gibi akımları inceleyip, sinemanın toplumsal gerçekliği ve bunun politik ilişkilerini yansıtmak için kullanılabileceğini vurgulamıştır (Samak, 1977: 14). Bu topluluğa ayrıca genç sinemacılar anlamına gelen "chabab cinema" da denmektedir. Bu

topluluğun 1972 yılında Damascus Film Festivali'nde açıkladıkları bildiriye göre; yeni sinemacılar olarak Mısır toplumunun durumuyla ilgili doğru analizler yapmaları gerektiğini ve kendilerinden önceki sinemacılara kıyasla daha politik filmler yapma amacında olduklarını, yeni formlar-özellikle batıyı taklit etmeyen- yaratmak için gerçek Mısır kültürüyle bağlantı kurmanın gerekliliğini, eski metodların ve yönelimlerin bırakılması gerektiğini bir kez daha belirtmişlerdir (Hennebelle, 1976: 5).

1967 yenilgisi ve bunun devamında gelen ülkenin politik ve sosyal durumunu sorgulama hali, bu dönemde bazı eleştirel filmler yapılmasına neden olmuştur. Bunların bazıları Nasır'ın ölümünden sonra gösterilebilmiş, bazılarıysa hiç izleyiciyle buluşamamıştır. Ali Abdul-Khaled'in *A Song On The Passage* ve Mamduh Shokri'nin *The Dawn's Visitor* filmi bunların arasında gösterilebilir. Ayrıca eski film yapımcılarından sayılan Salah Abu-Seif de 67 yenilgisi ve bunun nedenlerini anlatan *The Case 68* isimli bir film yapmış, fakat film Arap Sosyalist Birliği'ne karşı bulunduğu için yasaklanmıştır. Ancak Enver Sedat başa geldiğinde sınırlı da olsa gösterim şansı bulabilmiştir (Samak, 1977: 14).

Bunların yanında 60'lı yıllarda televizyonun Mısır'a gelişiyle, ülkedeki sinema salonlarının sayısı da azalmaya başlamıştır. 1955 yılında 350 olan film sayısı 1975 yılında 250'nin altına düşmüştür. 1969 yılında yapılan *Mumya* filmi ise Mısır Sineması için bir rönesans olarak değerlendirilse de uluslar arası bir başarı sürekli hale gelememiş, Mısır Sineması bölgedeki üstünlüğünü de kaybetmeye başlamıştır. Yabancı filmlerin ithali, sinemadan alınan vergilerin yüksekliği gibi sebeplerle 1960ların sonlarında devlet etkisinden kurtulmak için bazı üretimler Lübnan'a kaydırılmak zorunda kalmıştır (Alıcı, 2017/1: 54-55).

Mısır sinemasının bu dönemindeki yarı başarılı yarı başarısız durumunun en önemli sebeplerinden biri rejimin dönemin sorunlarını gerçek bir şekilde gösteren filmlere karşı tolerans göstermemesi olarak açıklanmaktadır. Bu dönemdeki çoğu eleştirel film, Kral Faruk düzenini eleştirmiştir. Bu noktada Tefvik Saleh'in filmlerine bakmak gerekir. 1955 yılındaki *Street Of Madmen* filmiyle Saleh, geleneksel Mısır Sineması kalıplarını yıkmaya çalışmıştır ancak bu film gişede başarılı olamamıştır. Bu örnek, rejimin de karşı yaptırımları nedeniyle politik ve artistik olarak farklı bir iş yapmanın zorluğunu ortaya koymuştur. Tefvik Saleh 1967 yılında ise Nasırizmin çelişkilerine değinen *The Rebels* filmi yapmıştır (Hennebelle, 1976: 5). Saleh, bütün yaptırımlara rağmen eleştirel filmler yapmaktan vazgeçmemiştir.

70Lİ YILLAR: SEDAT YÖNETİMİ ALTINDA SİNEMA

Nasır'ın ölümü üzerine yönetime gelen Enver Sedat, ülke politikalarını baştan aşağı değiştirirken 1973 savaşı[†]ndan sonra bu değişim gözle görülür şekilde güç kazanmıştır. Sedat yönetiminin özelleştirme politikasının ilk ayağı sinema sektörü üzerinde olmuştur (Samak, 1977: 15). 1972 yılında devletin sinema üretimi tamamen kesilmiş, Sinema Destek Kurumu kapatılmıştır (Alıcı, 2017/1: 55). 1974 yılında Kültür Bakanlığı, sinema salonlarının eski sahiplerine iade edileceğini duyurmuştur. Finansman bulma sıkıntısı yüzünden film üretimi azalmış, 1972 yılında Mısır Sinema Organizasyonu yılda beş veya altı film yapar hale gelmiştir. 1973 yılından sonra ise yeni bir sansür uygulaması başlamıştır. Bu sansüre göre yazarlar, gazeteciler ve sinemacılar geçmiş dönemi eleştirmekte, özellikle Nasır rejimini yermekte serbest bırakılmıştır. Bu yeni özgürlük anlayışının ilk örneği ise Hussam El-Din Mustafa tarafından yönetilen ve Sedat yanlısı İhsan Abd-El-Quddous tarafından yazılan *The Bullet Is Still In My Pocket*(1974) isimli filmidir (Samak, 1977: 15). Filmde 1967'deki savaştan dönen bir askerin, sevdiği kızın tecavüze uğradığını öğrenmesi sonucu alacağı intikam öyküsü anlatılır. Tecavüzcüyü öldürmenin yolunu aradığı sırada ise 1973 savaşı patlak verir. Asker bu savaştan döndüğünde ise hem tecavüzcüyü açığa çıkarır hem de sevdiği kızla evlenir (Al-Rasasa la tazalu fe gaibi) (*The Bullet Is Still In My Pocket*).

Bu dönemde devlet desteğinin kesilmesi ve finansman sorunları sebebiyle Nasır öncesi dönemdeki gibi geniş izleyici kitlesini hedefleyen türde filmler yapılmıştır (Alıcı, 2017/1: 55). Yine bu dönemde çekilen filmler çoğunlukla melodramatik, sanatsal açıdan zayıf, sosyal içeriği önemsiz filmlerden oluşmaktadır (Samak, 1977: 15). Ancak her zaman olduğu gibi bu dönemde de iyi filmler yapılabilmektedir. 1976 yılında Necip Mahfuz'un romanından uyarlanan, ülkedeki çürümenin toplumsal hayatın her alanına tesir ettiğini konu alan Said Marzouk yönetmenliğindeki *The Guilty* bu alandaki önemli örneklerdendir. Fakat film başarılı olup popüler hale gelince filmin yapımcılarına, filmin zararlı olduğu gerekçesiyle soruşturma açılmıştır (Samak, 1977: 15). Bu durum göz önüne alındığında Mısır'da muhaliflere karşı baskıcı tutumun her dönemde etkili olduğu söylenebilir.

Sanatçı ve eleştirmenlerin yeni bir sinema anlayışı geliştirmeye çalışırken yaşadıkları zorluklar, ülkenin içinde bulunduğu toplumsal ve siyasal dönüşümlerin yaşattığı daha büyük zorluklardan ayrı tutulamaz. Mısır'da sinemacılar 70'li yıllarda, pazara giren özel girişimlerin baskınlığı ve ülkeye gelen ucuz Amerikan filmlerinin akını arasında sıkışıp kalmış durumdadır (Samak, 1977: 15). Zaten Enver Sedat dönemindeki genel tavır yerli sermayenin

[†] Dört Arap devleti ile İsrail arasında geçmişten gelen husumetler sonucu 6 Ekim 1973'te başlayan savaştır. Ramazan ayına rastlaması sebebiyle Ramazan Savaşı olarak da bilinir.

yerine yabancı sermayeyi ülkeye çekmek olmuştur (Alıcı, 2017/1: 56). Sanatsal açıdan bakılacak olursa da bu yıllarda Mısır Sineması edebiyatın etkisi altında devam etmiştir. Endüstrinin öncüleri film senaryosu çıkarmak için yerli roman ve öykülere yüzünü dönmüştür. Esasen 1930 yılından beri önemli yerli romanların çoğu film olarak da çekilmiştir (Samak, 1977: 15).

Enver Sedat yönetiminin yeni politikalarıyla birlikte Yeni Sinema Kolektifi de dağıtılmış, topluluğa bağlı yönetmenler ise 1967 yenilgisi gibi önceki rejimin getirdiği problemlere yönelmeye başlamışlardır (Hennebelle, 1976: 6). Bu konudaki en dikkat çeken film ise Yusuf Şahin'in *The Sparrow* filmidir. Şahin bu filmde 67 savaşında Mısır halkının yönetim tarafından nasıl aptal yerine konulduğunu sert bir şekilde eleştirmiştir (Hennebelle, 1976: 6). Ancak bu eleştiri de bir önceki hükümetin eleştirisidir.

Hüsnü Mübarek dönemine bakılacak olursa da özellikle yönetimin ilk yıllarında şiddet ortamının sürdüğü görülmektedir. Dolayısıyla sinemada da bunun etkileri gözlenir. 1980'lerin Mısır filmlerinde şiddet ve yönetimle ilgili sorunlarla ilgili konular filmlerin ana temaları olmuştur (Alıcı, 2017/1: 56). Üretilen film sayıları düşmüş, ancak dini, ticari, politik, sanat filmi gibi tür çeşitlilikleri görülmüştür. Eski ihtişamlı günlerine ulaşamasa da Mısır Sineması 1990'lı yılların ortalarına kadar bölgedeki gösterimlerde yerini almayı başarmıştır (Alıcı, 2017/1: 56). Devlet desteğinin kademe kademe kesilmesi ve yabancı sermayeyle birlikte Hollywood filmlerinin de ülkede ağırlık kazanmasıyla Mısır sineması giderek gücünü kaybetmiş, öne çıkan birkaç yönetmen dışında pek adından söz ettiremez hale gelmiştir.

MISIR SİNEMASI'NIN BAŞLICA YÖNETMENLERİ

1940'lı yıllarda Kamal Selim ile kendini gösteren sinemadaki sosyal realizm trendi 1952 darbesinden sonra yeniden canlanmıştır (Samak, 1977: 13). 1950li yıllar boyunca Mısır Sineması'nda ünlü yazar Necip Mahfuz'un eserlerinden uyarlanan filmler, ülke sinemasına daha önceki dönemden farklı konu ve anlatımları beraberinde getirmiştir (Alıcı, 2017/1: 53). Bu yıldan sonra Mısır Sineması'nda realist eğilimler gözlenmiştir. Özellikle yönetmen Salah Abu-Seif'in filmleri bu konuda örnek gösterilebilir. Abu-Seif kamerayı sokaklara çevirmiş, insanların arasına girmiştir. Filmleri özellikle gelişmiş teknikleri ve sosyal içerikleriyle kendini gösterir (Samak, 1977: 13). Salah Abu-Seif'in 1952'deki *Master Hassan* filmiyle başlayan serisi başta olmak üzere daha ciddi konulu filmler yapılmaya başlanmıştır. Bu film Kahire'deki sınıf mücadelesini küçük bir köprü üzerinden sembolik olarak anlatır

(Hennebelle, 1976: 4). Bu realist serinin diğer filmleri ise 1957 yapımı *The Musclemans* ve 1960 yapımı *Beginning And End*'dir.

Kurguculuktan gelen Salah Abu-Seif yönetmenliğe kısa belgeseller çekerek başlamış, 1944 yılında ise ilk uzun metrajlı filmi olan *Always In My Heart*'ı çekmiştir (Salah Abouseif). Bundan sonraki 4 yıl içinde beş filme imza atan Seif, biçimsel bakış ve tekniğini daha önce asistanlığını yaptığı K.Selim'den alsa da 1951 yılındaki *Your Day Is Coming* filmiyle kendi vizyonunu yarattığını ortaya koymuş, hatta dönemin en umut vaat eden yönetmenlerinden biri olacağını göstermiştir. *Your Day Is Coming* filmi Mısır'ın en önemli edebiyatçılarından biri olan Necip Mahfuz'dan uyarlanmıştır. Daha sonraki beş filmini de Mahfuz'dan uyarlayan Seif, bu filmlerin tümünde natüralist bir yaklaşım kullanmıştır. Salah Abu-Seif'in teknik başarısının doruğa ulaştığı filmi ise, iki suçlunun hayatını anlatan bir suç ve dedektiflik öyküsü olan *Raya And Sakina* filmi olarak gösterilir. 1957 yılına kadar natüralist vizyonlar kullanan Seif, *The Bully* filmiyle bu tarzını biraz değiştirmiş, büyük şehirlerin insan yaşamı üzerindeki etkisine yönelmiştir (Elnaccash, 1968: 70).

Abu-Seif daha sonraları bir diğer Mısırlı yazar I. Abdul Kuddous'un, karakterlerinin cinsel ve duygusal hayatlarını anlatan romanlarına yönelmiştir. Ancak bu roman uyarlamaları Mahfuz'un romanlarından uyarladığı filmlerine kıyasla daha başarısız olunca tekrar Necip Mahfuz romanlarına dönmüş ve *The Elevator*(1959) filmini yapmıştır. Bundan sonra ise Abu-Seif'in filmleri genellikle eski popüler filmlerinin temalarını işlemiştir (Elnaccash, 1968: 70).

Kurgudan gelen bir diğer yönetmen ise Kamal El Sheikh'tir. Daha çok yaptığı gizem filmleriyle bilinir. Kariyerine 1951'de başlayan yönetmen 1954 yılında yaptığı *Life Or Death* filmiyle başarı göstermiştir. Filmde hasta babasına ilaç almaya giden bir kıza yanlış ilaç veren bir eczacının, polisle ve etraftaki insanlarla el ele vererek kızını araması konu alınır. Bu film Kahire'nin gerçek sokaklarında ve sıradan insanların arasında dolaştığı o zamana kadarki en uzun film olmuştur. Arap ve İsrail arasındaki gerilimi işleyen 1959 yapımı *Land And Peace* filmi ise El Sheikh'in en iyi filmlerinden biri olarak yerini almıştır (Elnaccash, 1968: 71).

Dönemin önemli yönetmenlerinden Henry Barakat'ın filmleri ise daha romantik vizyonuyla bilinir. 40lı ve 50li yıllarda ticari anlamda başarılı olan toplam 18 film yapmıştır. Ancak filmlerinde folklor ve edebiyattan da yararlanmaya başladığında yeteneğini tam olarak ortaya koymuştur. 1958 yılındaki *Hassan And Naima* filmi, yabancı materyaller yerine ülkenin folklorünü kullandığı ilk işidir. Barakat 1959 yılında, Mısır'daki kadınların konumu ile ilgili Antik Mısır'dan beri gelen problemlerle ilgili roman uyarlaması olan *Call Of The*

Curlew filmi yapmıştır. Bu film Mısır Sineması'ndaki en önemli filmlerden biri olarak gösterilmektedir (Elnaccash, 1968: 71).

Mısır Sineması'ndaki romantik trendi en iyi yansıtan yönetmen ise H.Halim'dir. Sol görüşleriyle bilinen eleştirmen ve senarist Halim, ilk filmi *The Best Days Of Our Lives*(1955)'de Mısır halkının yaşadığı yoksulluk ekseninde bir grup arkadaşın gençlik hayallerini anlatır (Elnaccash, 1968: 71).

Eğitimlerini Mısır'da alan bu yönetmenlerin yanında Yusuf Şahin, Tevfik Saleh gibi yönetmenler ise yurt dışında öğrenim görmüşler ve Mısır Sineması adına önemli işler yapmışlardır. Modern Mısır'ın geleneklerine bağlılığıyla bilinen Salah Abu-Seif'in yanında Nasır rejiminin politikalarına bazen eleştirel bazen de olumlu yaklaşan Yusuf Şahin, Mısır Sineması'na yeni bir soluk getirmiştir (Alıcı, 2017/1: 53). 1954 yapımı *The Blazing Sun* filmi Yusuf Şahin'in ismini duyurduğu ilk filmidir. Ancak asıl başarısı 1958 yılında yaptığı *Cairo Railway Station*'dir. Bu filmde Şahin, Kahire İstasyonu'nun 24 saatini şizofrenik bir karakterin gözünden anlatır. Yine 1958 yılında *Djamila* isimli Cezayir'in bağımsızlık savaşını anlatan bir film yapan Şahin, 1962 yılında Selahattin Eyyubi'nin Kudüs'ü ele geçirme hikayesi olan *Saladin*'i yapmıştır (Elnaccash, 1968: 71). *Son of Nile*(1951), *Struggle in the Valley*(1954), *The Destiny*(1997) gibi filmleriyle Cannes Film Festivali'nde aday gösterilmiş, 1999 yılında *The Other* filmiyle ödül kazanmıştır. *Alexandria...Why?*(1979) filmiyle ise Berlin Uluslararası Film Festivali'nde iki ödül almıştır. Yaşamı boyunca 40'tan fazla filme imza atan Yusuf Şahin, 1997 yılında Cannes Film Festivali'nde, 2007 yılında da Dubai Film Festivali'nde "Yaşam Boyu Başarı Ödülü"ne layık görülmüştür (www.africansuccess.org, 2008).

Bu yıllarda kendinden söz ettiren bir diğer yönetmen ise Tevfik Saleh'tir. Saleh, ilk filmi senaryosunu Necip Mahfuz'un romanından uyarladığı *Fools' Alley*(1955) filmiyle yapmıştır (Alıcı, 2017/1: 53). Film klasik bir Mısır mahallesinde geçer. Sevdiği kızla evlenmek için para biriktirmeye çalışan bir gencin piyangodan para kazanmasıyla bütün mahallenin hayatı tersine döner, beklenmedik olaylar yaşanır. Gerçeklerin çirkinliği ve acımasızlığı tüm açıklığıyla ortaya çıkar. Bu film 50'li yılların en başarılı filmlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Başarısının sebebi ise farklı sinematik tarzına ve Necip Mahfuz romanından uyarlama olmasının avantajına bağlanmıştır (Fools' Alley, 2011). Tevfik Saleh'in en önemli işlerinden bir diğeri ise *The Idiots' Alley*(1955) filmidir. Film gişede başarısız olsa da birçok eleştirmen tarafından sanatsal açıdan oldukça değerli bulunmuştur. Yönetmen belgesel tarzı bu filmde yoksul bölgelerdeki insanların yaşamlarını göstermeyi amaçlamıştır.

Filmin gişedeki başarısızlığı yönetmeni maddi açıdan ciddi sıkıntıya sokmuş ve Saleh bir süre sektörden uzaklaşmak zorunda kalmıştır. 1962 yılında yönetmen *Bodies And Corpses* filmiyle dönüş yapmış, bu filmde ise salgın hastalığın bütün bir köye yayılmasını yine belgesel tarzıyla konu almıştır. Tevfik Saleh genel olarak olumsuz dış etkenlere karşı oluşan bireysel ya da grup davranışlarını inceler (Elnaccash, 1968: 71).

1952'den itibaren değişmeye başlayan sinema anlayışı, yeni yönetmenlerin kendini ifade alanı bulmasına yaramış, Mısır Sineması bu yıllardan itibaren kalite anlamında gözle görünür bir ivme kazanmıştır. Nasır rejiminin Arap milliyetçiliğinin yanında laik politikalarının toplumdaki etkisi sinemaya da yansımış, bu dönemde sinemada işçiler, köylüler, kadın hakları gibi konular da işlenmeye başlamıştır (Alıcı, 2017/1: 54). Konu ve tür çeşitliği artmış, bu durum ülke sinemasına zenginlik kazandırmıştır. 50li yıllardan itibaren yetişen yönetmen kuşağı, kendi ülkesi ve Arap bölgesi dışında da tanınır olmuş, Mısır Sineması'nı dünyaca da bilinen bir konuma yükseltmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada Mısır Sineması'nın 1952 ve 2000 yılları arasındaki dönemi ele alınmıştır. Öncelikle ülkenin 1952'den itibaren yaşadığı siyasi değişimler dönemlere ayrılarak, siyasi figürler üzerinden açıklanmıştır. Yaşanan askeri darbe ve Cemal Abdülnasır'ın yönetime geçmesiyle ülke politikasının sol görüşe kayması, daha sonrasında gelen Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek'in ise ABD ile yakınlaşarak liberal politikalara hız vermesi ve bu politikalar doğrultusunda yapılan düzenlemelere yer verilmiştir. Daha sonra ise yine bu siyasi figürler üzerinden, dönemlerindeki sinema politikalarına değinilmiştir.

Ülkedeki çalkantılı siyasal atmosferden her zaman doğrudan etkilenmiş olan Mısır Sineması, 1952'den itibaren büyük değişimler geçirmiştir. 1952 yılında yapılan darbe sonrası yaşanan kamulaştırma politikaları sinema endüstrisi üzerinde de oldukça etkili olmuş, çeşitli kusurlarına rağmen Nasır yönetimi altında sinema endüstrisi birçok destek bulmuştur. Bu dönemde yetişen sinemacılar, ülke sinemasına yeni bakış açıları ve yeni konularla birlikte yeni bir soluk getirmişlerdir. 1970 yılından itibaren ise liberal politikalara yönelen Mısır'da, sinema endüstrisi de buna göre yeniden dizayn edilmiştir. Yaşanan özelleştirme ve yabancı sermaye politikası sinema üretimini ciddi bir sekteye uğratmış, kesilen devlet desteği sonucu yaşanan finansman sıkıntıları zaman zaman yönetmenleri başka ülkelerde faaliyet göstermek zorunda bırakmıştır.

Mısır Sineması'nda Arap müziği, İslam öncesi ve sonrasındaki ülkenin zengin tarihi, roman ve şiir gibi yerli edebiyat, Arap dili ve Fars geleneği gibi öğelerin etkisi oldukça önemlidir (Alıcı, 2017/1: 59). Özellikle ülkenin önde gelen yazarlarından Necip Mahfuz'dan yapılan uyarlamalar oldukça başarılı olmuştur. Her dönem uygulamada olan sansür nedeniyle hükümeti eleştirememeye durumu sinemacıları bu kaynaklara yöneltmiş, politik olarak baskı altında olsalar da tür ve çeşitlilik açısından yaratıcı filmlere imza atabilmişlerdir. Mısır Sineması, ülke içinde yaşanan değişimler ve çalkantılardan kimi zaman olumlu ancak çoğu zaman olumsuz olarak doğrudan etkilense de Yusuf Şahin, Tevfik Saleh, Salah Abu-Seif gibi dünyaca da ünlü yönetmenlere sahip olabilmıştır.

KAYNAKÇA

Dergide Makale

Çeçen, A. (2000). ARAP DÜNYASINDA NASIR ÖNDERLİĞİ. *Avrasya Dosyası Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* , 186-200.

Alıcı, B. (2017/1). Ortadoğu'nun Hollywood'u: Mısır Sineması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 45-68.

Al-Rasasa la tazalu fe gaibi. (tarih yok). Mayıs 1, 2018 tarihinde www.imdb.com: <https://www.imdb.com/title/tt1795551/> adresinden alındı

Elnaccash, A. (1968). Egyptian Cinema: A Historical Outline. *African Arts Vol.2 No.1* , 70-71.

Fools' Alley. (2011). Mayıs 1, 2018 tarihinde www.sanadfilmfund.com: <http://www.sanadfilmfund.com/en/archive/2011/film-details?ID=6052> adresinden alındı

Hennebelle, G. (1976). Arab Cinema. *MERIP Reports, no.52* , 4-12.

Meriç, İ. (2011, Mart). *Nâsır'dan Bugüne Mısır.* marksist.net: <http://marksist.net/node/2616> adresinden alınmıştır

Ortaylı, İ. (2011, 09 25). *Hiçbir zaman efsaneleşmedi.* milliyet.com.tr: <http://www.milliyet.com.tr/hicbir-zaman-efsanelesmedi/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/25.09.2011/1442742/default.htm> adresinden alınmıştır

Salah Abouseif. (tarih yok). 2018 tarihinde www.imdb.com: <https://www.imdb.com/name/nm0008906/> adresinden alındı

Samak, Q. (1977). The Politics of Egyptian Cinema. *MERIP Reports No.56* , 12-15.

The Bullet Is Still In My Pocket. (tarih yok). Mayıs 1, 2018 tarihinde www.wikipedia.com: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Bullet_is_Still_in_My_Pocket adresinden alındı

www.africansuccess.org. (2008, 7 27). *Biography of Youssef Chahine.* 5 22, 2018 tarihinde www.africansuccess.org: <http://www.africansuccess.org/visuFiche.php?id=290&lang=en> adresinden alındı

www.wikipedia.com. (tarih yok). *Cemal Abdünnasır*. www.wikipedia.com: <http://www.wiki-zero.com/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQ2VtYWxfQWJkw7xubmFzxLFy> adresinden alınmıştır